

XIII. MEDZINÁRODNÁ VARNIANSKA ŠKOLA MARXISTICKO-LENINSKEJ FILOZOFIE TODORA PAVLOVA

V dňoch 4.—9. júna 1984 sa vo Varne uskutočnilo XIII. zasadnutie Medzinárodnej varnianskej školy marxisticko-leninskej filozofie, ktorého sa, ako obvykle, zúčastnili poprední filozofi, mladí vedeckí pracovníci a aspiranti z BLR, ČSSR, Socialistickej republiky Kuby, MLR, MoLR, NDR, PER, RSR, VDR a ZSSR. Zasadnutie otvoril a úvodné slovo predniesol predseda Vedeckej rady školy člen korešpondent S. Norovsambu (MoLR). Účastníkov privítal riaditeľ Ústavu filozofie BAV akademik S. Ganovski (BLR), ktorý vo svojom prejave tiež upozornil na niektoré aktuálne problémy historického materializmu.

Hlavná téma XIII. zasadnutia varnianskej filozofickej školy *Historický materializmus v súčasnej etape* poskytovala široký priestor pre vecnú výmenu názorov a treba jednoznačne konštatovať, že účastníci školy to v plnej miere využili. Na prvom plenárnom zasadnutí odzneli tri hlavné referáty: *Historický materializmus a sociálna prax* (člen korešpondent G. L. Smirnov, ZSSR), *Historický materializmus ako metodológia spoločenských vied* (prof. dr. G. Bartsch, NDR), *Historický materializmus — filozofická teória a systém* (prof. dr. T. Stojčev, BLR).

G. L. Smirnov sa zaoberal najmä problematikou vzájomného vzťahu historického materializmu ako sociálno-filozofickej teórie marxizmu a súčasnej spoločenskej praxe socializmu. V súlade s klasikmi marxizmu-leninizmu zdôraznil, že prax je vždy bohatšia, rozmanitejšia než teória a že pravdivosť každej teórie sa overuje, dokazuje v praxi. Autor poukázal na viaceré kľúčové problémy, ktoré dnes stoja pred sovietskymi filozofmi a ktoré treba neodkladne riešiť. Zdôraznil výrazný rast úlohy subjektívneho faktora v rozvinutej socialistickej spoločnosti, naliehavú potrebu čo najintenzívnejšie rozvíjať uvedomelú tvorivú aktivitu pracujúcich. Ústredným problémom zvýšenia aktivity nás je ich zapojenie do aktívnej riadiacej činnosti, lebo iba na tomto základe sa formuje vedomie spoluúčasti a zodpovednosti pracujúcich za spoločnú vec. Ďalej sa zmienil o niektorých problémoch formovania nového, socialistického človeka, dosiahnutia kvalitatívne novej úrovne vedomia, kultúry a slobody osobnosti. V záverečnej časti svojho referátu G. L. Smirnov reagoval na isté tendencie, ktoré sa v poslednom čase vyskytujú v marxistickej filozofii a ktoré pripúšťajú možnosť premeny neantagonistických protirečení na antagonistické v socialistickej spoločnosti. Zdôraznil, že výstavbou rozvinutej socialistickej spoločnosti sa prerastanie neantagonistických protirečení do antagonistických stáva objektívne nemožným. Ostrosť a intenzitu niektorých protirečení za socializmu si netreba pliesť s antagonizmom, s kategóriou, ktorá v marxizme-leninizme jednoznačne súvisí s nezmieriteľnosťou triednych protirečení. Obrovská prednosť socialistickej spoločnosti spočíva v jej jednote, ktorá umožňuje efektívne zmobilizovať sily a zdroje na riešenie tých-ktorých problémov, no realizácia tejto prednosti prebieha prostredníctvom riešenia protirečení, prekonávaním protikladov. To je základný, nevyhnutný spôsob vývinu spoloč-

nosti od jedného kvalitatívneho stavu k ďalšiemu, vyššiemu. Iný spôsob neexistuje.

Druhý referát predniesol prof. dr. G. Bartsch. Zameral sa v ňom najmä na problémy využitia a ďalšieho rozvoja materialistickej dialektiky marxizmu-leninizmu v historickom materializme a spoločenských vedách. Autor sa sústredil najmä na dva aspekty tejto problematiky: 1. na analýzu historického materializmu a materialistickej dialektiky ako metódy; 2. na svetonázorový a metodologický význam základných kategórií historického materializmu pre spoločenské vedy. Vyzdvihol chápanie materialistickej dialektiky ako jednoty teórie, metódy a metodológie, pričom pod metodológiou rozumie teóriu metód. Dialektika ako metóda, resp. dialektická metóda je podľa neho metodická orientácia, prameniaca z teórie, ktorá požaduje, aby sa spoločenské javy skúmali v ich materiálnej jednote a vzájomnej súvislosti ich historického vývinu a štruktúry. V druhej časti referátu sa zaoberal najmä rozpracovaním kategórií zákona a totality, upozornil na nevyhnutnosť správneho chápania systému spoločenských zákonov. Ukázal, že kým historický materializmus skúma najvšeobecnejšie zákony vývinu spoločnosti, konkrétne spoločenské vedy skúmajú špecifické zákony jej vývinu a teda v tejto oblasti ich historický materializmus nemôže zastúpiť.

Prof. dr. T. Stojčev venoval svoj referát zdôvodňovaniu a dokázaniu tézy, že historický materializmus je filozofiou spoločnosti a najvšeobecnejšou metodológiou spoločenských vied, a to nielen všeobecnej sociológie, ale aj špecifických sociologických disciplín a nimi uskutočňovaných konkrétnych sociologických výskumov. V prvej časti referátu sa zaoberal vzťahom dialektického a historického materializmu. Zdôraznil, že historický materializmus nie je nejaká iná, druhá filozofia marxizmu-leninizmu, ale je to stránka, aspekt jednotnej dialektikomaterialistickej filozofie, je vyšším stupňom rozvoja dialektického materializmu, jeho aplikovaním na spoločnosť. Historický materializmus neskúma sociálnu realitu vcelku, ale iba tie jej javy a procesy, ktoré sú podriadené pôsobeniu najvšeobecnejších, dialektických zákonov. Preto, ako ukázal, sa historický materializmus rozvíjal a ďalej sa bude rozvíjať práve ako *filozofia*, a nie ako sociológia. Sociológia je špeciálna spoločenská veda, ktorej najvšeobecnejšou metodológiou je historický materializmus. T. Stojčev sa kriticky vyslovil k názorom niektorých marxistov, ktorí chápu historický materializmus ako *filozoficko-sociologickú* teóriu. Zdôraznil, že historický materializmus ako relatívne samostatná filozofická veda má svoju neopakovateľnú špecifickosť v gnozeologickom odraze vedomej sociálnej činnosti, aktívnej úlohy subjektívneho faktora v spoločnosti. Treba odhaľovať a všestranne zohľadňovať túto špecifickosť, ak nechceme, aby sa historický materializmus stal iba bledým tieňom dialektického materializmu, lapidárnym opakovaním jeho zákonov, princípov a kategórií pri analýze sociálnej skutočnosti.

V druhej časti svojho referátu sa T. Stojčev pokúsil zdôvodniť systém historického materializmu, ktorého špecifickými komponentmi podľa jeho názoru sú základná otázka filozofie (prvotnosť spoločenského bytia a druhotnosť spoločenského vedomia), najvšeobecnejšie zákony dialektiky, kategórie historického materializmu, spoločenské bytie a spoločenské vedomie, základňa a nadstavba, sociálno-historická zákonitosť a pôsobenie subjektívneho faktora, formy, sféry a zákony spoločenského vedomia, dialektika sociálneho poznania.

Po troch hlavných referátoch, ktoré odznali na plenárnom zasadnutí, nasledovali diskusné príspevky. V. S. Barulin, J. K. Pletnikov a V. M. Mežujev (ZSSR) reagovali predovšetkým na tretí referát, predniesli svoje stanovisko ku vzťahu historického a dialektického materializmu, ako aj historického materializmu a sociológie. Niektorých metodologických otázok historického materializmu sa dotkol St. Angelov (BLR). T. Jaroszewski (PLR) súhlasil s názorom G. L. Smirnova o nemožnosti prechodu neantagonistických protirečení do antagonistických v socialistickej spoločnosti, analyzoval toto tvrdenie na konkrétnom príklade súčasnej situácie v Poľsku. Z československej delegácie vystúpili v diskusii prof. L. Hanzel a dr. R. Steindl.

Ďalšie dni sa pracovalo v troch sekciách, ktoré tematicky zodpovedali predneseným hlavným referátom. V súlade s tým v jednotlivých sekciách predsedali G. L. Smirnov, G. Bartsch a T. Stojčev. Tento inovačný prvok tohtoročného zasadnutia Varnianskej školy umožnil väčšine účastníkov zapojiť sa aktívne do práce školy, podnietil živú diskusiu, bezprostrednejšiu výmenu názorov aj bližšie kontakty filozofických pracovníkov z jednotlivých krajín. Zo 170 účastníkov okolo 100 vystúpilo s koreferátmi alebo diskusnými príspevkami. Ako sa konštatovalo na záverečnom plenárnom zasadnutí, medzi účastníkmi filozofickej školy nebolo v podstate pasívnych poslucháčov.

O pestrej palete pertraktovaných problémov nám azda viac povedia niektoré témy koreferátov a diskusných príspevkov, ktoré odznali v jednotlivých sekciách. V prvej sekcii, zameranej na problematiku spätosti historického materializmu so spoločenskou praxou, vystúpil napríklad V. V. Sušinskij (ZSSR) s koreferátom venovanom problémom všestranného rozvoja osobnosti ak vyjadrenia podstaty komunistického ideálu. G. I. Ikonnikovová (ZSSR) sa zaoberala riešením problému technologickej determinácie a praxe v historickom materializme. S témou *Marxizmus-leninizmus a kubánska revolúcia* vystúpila T. Fung-Riveronová (SRK). B. Georgievová (BLR) sa vo svojom vystúpení zaoberala typologizáciou socialistického individuálneho vedomia. Z československých účastníkov vystúpil L. Hanzel s koreferátom *Možnosť a skutočnosť realizácie objektívnych zákonitostí spoločenského vývinu*, ďalej L. Hohoš k problematike vedeckotechnickej revolúcie ako kategórie historického materializmu, J. Velek venoval pozornosť skúmaniu problémov sociálnej aktivity osobnosti. V tejto sekcii odznali aj viaceré ďalšie zaujímavé príspevky.

Práca druhej sekcie sa sústredila na analýzu historického materializmu ako metodológie spoločenských vied, ale aj na otázky metód samej filozofie so zameraním na odhalenie ich vzájomnej súvislosti. I. Tasev (BLR) sa vo svojom koreferáte sústredil na analýzu historického materializmu predovšetkým ako metodológie vedeckého poznania. Otázkou historického materializmu ako metodológie vedy sa zaoberal K. Stančev (BLR) a N. Michová (BLR) venovala svoj príspevok metodologickej aplikácii historického materializmu na materialistickú dialektiku. V. M. Mežujev (ZSSR) kritizoval vo svojom vystúpení viaceré sociologické koncepcie, najmä štrukturalizmus a funkcionalizmus, v ktorých sa silne prejavujú ahistorické tendencie. Niektoré príspevky boli venované analýze špeciálnych metód filozofickej vedy. Z ČSSR v tejto sekcii vystúpil R. Steindl, ktorý poukázal na metodologický význam rozpracúvania problematiky potrieb v historickom materializme. M. Znoj sa zaoberal otázkou využívania kategórie činnosti v marxistickej teórii vedy. E. Borková sa dotkla problematiky historiografie spoločenskovedného myslenia. L. Doval venoval

svoje vystúpenie problematike determinizmu. Celkove v tejto sekcii, ako na záver konštatoval jej predseda, nedošlo k väčšej výmene názorov, vystúpenia mali skôr charakter monológů.

Atmosféra pravej tvorivej diskusie vládla v tretej sekcii. Vystúpilo tu takmer 30 účastníkov a niekoľko prihlásených príspevkov nemohlo odznief pre časovú tieseň. Veľký záujem vyvolali vystúpenia, ktoré sa dotýkali predmetu a štruktúry historického materializmu ako filozofickej teórie (St. Popov, V. Ivanov, B. Ďankov, T. Georgievová — BER), jednoty dialektického a historického materializmu (T. Kisjov, BER; A. Kosing, NDR a iní), vzťahu historického materializmu a sociológie (Ch. Dobrijanov, BER; J. Ladosz, PER; V. S. Barulin, ZSSR; K. Vasilev, BER; J. K. Pletnikov ZSSR a iní). V podstate sa prezentovali dve stanoviská: 1. bez všeobecnej sociológie historický materializmus nebude skutočnou vedou o spoločnosti, 2. zahrnutie všeobecnej sociológie do historického materializmu vedie k ich splynutiu. Ukázala sa naliehavá potreba riešiť sporné otázky na základe fundamentálneho výskumu.

V tejto sekcii sa posudzovali aj viaceré iné otázky. V. S. Barulin (ZSSR) sa vo svojom koreferáte sústredil na analýzu systému zákonov a kategórií historického materializmu. M. Jankov (BER) analyzoval niektoré nové varianty technologického determinizmu. A. K. Uledov (ZSSR) sa zaoberal otázkou rozpracovania teórie spoločenských vzťahov. Vymedzením pojmu sociálna aktivita sa zaoberal L. Sivílov (BER). Niektorým aktuálnym otázkam teórie spoločenského vedomia bol venovaný príspevok D. Gardeva (BER). K. Delev (BER) charakterizoval vzťah Léviho-Straussa k historickému materializmu. Kritikou novoalthusserovského variantu marxistickej filozofie v Latinskej Amerike sa zaoberala S. Rodriguesová (Kuba). Z československých účastníkov vystúpili v tejto sekcii J. Netopilík (*Formovanie jednoty duchovného života za socializmu*), S. Machleidtová (*Historickomaterialistický prístup k riešeniu vzťahu vedy a humanizmu v podmienkach socializmu*) a R. Kopsová (*K otázke sociálnej determinácie vedomia osobnosti*).

6. júna prijal účastníkov XIII. zasadnutia Medzinárodnej varnianskej školy tajomník ÚV Bulharskej komunistickej strany súdr. Stojan Michajlov, ktorý ich oboznámil so súčasnou situáciou v Bulharsku a poukázal na význam ďalšieho tvorivého rozvíjania marxisticko-leninskej filozofie. Šiestich popredných filozofických pracovníkov z Kuby, NDR, VDR a ZSSR vyznamenali pamätnou medailou 1300. výročia Bulharska.

Na druhom (záverečnom) plenárnom zasadnutí bol zhodnotený priebeh práce v jednotlivých sekciách a schválilo sa komuniké. Novým predsedom Vedeckej rady sa stal člen korešpondent AV ZSSR G. L. Smirnov. Záverečné slovo predniesol člen korešpondent BAV St. Angelov, ktorý vyzdvihol tvorivú aktivitu a ideovú jednotu účastníkov, ktorí zastupovali rôzne generácie filozofických kádrov socialistických krajín. Hlavnou témou budúceho zasadnutia v roku 1986 bude *Dialektika súčasnej epochy*.

Raisa Kopsová, Euboslav Doval

VÝZNAMNÉ PODUJATIA SLOVENSKEJ FILOZOFICKEJ SPOLOČNOSTI

V dňoch 21.—23. marca tohto roku sa konalo v Krpáčovej Valné zhromaždenie (21. 3.) a teoretický seminár (22.—23.3) na tému *Filozofické problémy*